

Ders Dışı Etkinliklerin Niteliği, Önemi ve Değeri

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Ders dışı etkinlikler, eğitimin amaçlarına uygun olarak dersler dışında okulda ve okul dışında yapılan eğitim ve öğretim çalışmalarının tümünü kapsar. Ders dışı etkinlikler de okul programlarının bir parçasıdır. Bu çalışmalarda da okul yönetiminin bilgisi ve öğretmenlerinin rehberliği söz konusudur. Bunun içindir ki, bu çalışmalar bizde Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın hazırladığı «Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği»ne bağlanmıştır. Bu yönetmelik, çeşitli değişikliklerden sonra, en son 1983 yılında 2140 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştır.

Okulda dersler, her ne kadar öğretim programlarına ve öğrencilerin ilgi ve gereksinmelerine göre yapılırsa da bunların ulaşamadığı noktalar olabilir. Bu noktalara ulaşmak ve öğrencilerin, özellikle meslekî kişiliklerinin gelişmesine yardım edecek bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmak, ders dışı etkinliklerle gerçekleşir. Düşünülecek olursa, herkesin seçtiği meslekte, onun daha ilkokulda iken ya da orta dereceli okullarda iken çalıştığı bir öğrenci kolunun az çok etkisi vardır. Sağlık ve temizlik konusunda çalışan bir öğrencinin sağlıkla, fotoğrafçılık konusunda çalışan bir öğrencinin fotoğrafçılıkla ilgili bir mesleği seçmesi gibi. Gelişme çağında kazanılan bu ilk yaşantılar, çocuğa ya da gence, yönlendirici nitelikte olumlu etkiler yapar. Böylece, ders dışı etkinlikler, eğitimin genel amaçlarından önemli bir kısmını geliştirmede bir araç olarak kullanılır.

Ders Dışı Etkinliklerin Tanımı ve Alanı

Ders dışı etkinlikler, öğrencilerin ilgi ve gereksinmelerini genişlettiği ve doyurduğu gibi, onların iyi bir yurttaşlık eğitimi kazanmalarına da yardım eder. Bu nedenle, yapılabilecek bir ders dışı etkinlik tanımında yukarıdaki hususlar yanında bu hususlar da bulunmalıdır. Bunları birleştirecek olursak ders dışı etkinlikler için şöyle diyebiliriz : Okulda, dersler dışında, eğitimin amaçlarına uygun olarak, öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda, kişiliklerini geliştirmek için, okul yönetiminin bilgisi ve öğretmenin rehberliği altında yapılan plânlı, programlı, düzenli çalışmalara «ders dışı etkinlikler» denir. Bunlar, genellikle, bizde «öğrenci yönetimi» ya da «eğitsel kolları» adıyla anılır. Ders dışı etkinliklerin kapsamı bunlardan biraz daha farklıdır.

Ders dışı etkinlikler çok çeşitli olabilir. Bunları cinsiyete, yaşlara, uygulandığı yerlere, hatta mevsimlere göre sınıflandırabileceğimiz gibi,

şöyle de sınıflandırabiliriz : (1) Toplantılar, (2) Sporlar, (3) Yayınlar, (4) Müzik çalışmaları, (5) Temsiller, (6) Geziler, (7) Öğrenci örgütü.

Toplantılar : Okulun açılış ve kapanış toplantıları; ulusal ve dinî bayramlarla, mahallî kurtuluş günleri, festivaller; büyük adamları doğum ve ölüm günlerinde anma; konferans, panel ve sempozyumların izlenmesi; okul ve sınıf geceleri, kol toplantıları; müsamereler, çay toplantıları.

Spor etkinlikleri : Okulda sınıflararası, komşu okullararası futbol, basketbol, voleybol, hentbol karşılaşmaları. Ayrıca tenis, atletizm, yüzme, halter, güreş vb. spor etkinlikleri.

Yayınlar : Okulun hoparlöründen yapılacak eğlence ve müzik yayınları, okulda çıkarılacak, gazete, dergi ve yıllık yayınları,

Müzik : Okulda zaman zaman verilecek müzik konserleri.

Temsiller : Okulda zaman zaman düzenlenecek temsiller : Okul geceleri, sınıf geceleri, ulusal bayramlarda çevre halkına gösterilecek müsamerelerde verilecek temsiller.

Geziler : Çeşitli vesilelerle çevreye yapılacak okul ve sınıf gezileri.

Öğrenci örgütü : Sosyal kollar adı da verilen okulun öğrenci örgütü, yukardaki işleri de düzenler. Bu örgüt, Bakanlıkça hazırlanan yönetmelikte belirtilen kollardan oluşur : (1) Temizlik kolu, (2) Temsil ve müsamereler kolu, (3) Müzik kolu, (4) Spor kolu, (5) Eşya koruma kolu, (6) Doğayı güzelleştirme kolu, (7) Kooperatif kolu, (8) Gazetecilik kolu, (9) Gezi kolu, (10) Beslenme kolu. Yönetmeliğe göre, bu kollara yenileri de eklenebilir. Bunu okul yönetimi öğrencilerin ve çevrenin gereksinmelerini dikkate alarak kendisi belirler.

Ders Dışı Etkinliklerin Amaçları

Ders dışı etkinlikler, eğitimin birçok amacını karşılar. Ders dışı etkinliklerin önemi ve değeri konusunda yapılan araştırmalarda bütün bunlar söz konusu edilmiştir' Bunları biraz ilerde açıklayacağız. Şimdilik şu kadarını belirtelim ki, ders dışı etkinlikler, öğrencinin toplumsallaşmasına, ilgi ve gereksinmeleri doğrultusunda çalışma alışkanlığı kazanmasına ve kişiliğinin gelişmesine yardım eder. Derslerle ders dışı etkinlikler arasındaki ayrılık, amaçlar bakımından değil, kullanılan araçlar ve yöntemler bakımındandır. Yukarda kısaca belirttiğimiz amaçları şöyle sıralayabiliriz :

1. Öğrencilerin, özellikle toplumsal değerlerle ilgili bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazanmalarına yardım etmek;
2. Öğrencilerin ilgi duydukları bir alanda kendi kendilerine ya da

- grupça çalışabilme alışkanlığı kazanmalarına yardım etmek;
3. Öğrencilerin sorumluluk duygusu kazanmalarına ve bunları geliştirmelerine yardım etmek;
 4. Öğrencilerde seçme, seçilme, denetleme bilinci, hak ve ödev duygusu geliştirmek;
 5. Öğrencilerin beden ve ruh sağlığının gereği gibi gelişmesine yardım etmek;
 6. Öğrencilerde yarışma, yardımlaşma ve gıpta gibi ahlâkî değer taşıyan duyguların gelişmesine yardım etmek;
 7. Öğrencilerin ele aldıkları bir işi sonuçlandırmaktan ve bunu topluma sunmaktan zevk almalarına yardım etmek;
 8. Öğrencilerde var olan ilgi ve yeteneklerin gelişmesine ve onların bir mesleğe yönelmelerine yardım etmek.
 9. Öğrencilerin kendilerini tanımalarına ve onlarda bir «kendine güven» duygusu gelişmesine yardım etmek,
 10. Öğrenciyi demokratik yaşama alıştırmak.

Ders dışı etkinlikler için, düşünülecek olursa, daha başka amaçlar da bulunabilir. Kanımızca yukardaki amaçlar da bir sıraya konmuş değildir. Hepsinin birbirinden üstün değeri vardır. Bunların her biri, çocuğa rehberlik etmek durumunda olan herkesin, her an hatırandan çıkarmayacağı birer eğitim değeridir. Bu değerler, ders dışı etkinlikler yardımıyla daha kolay gerçekleşerek, öğrencilerde birer davranış değişikliğine dönüşebilir. Yeter ki bunları, eğitsel ölçüler içinde gerçekleştirmeye çalışalım.

Ders Dışı Etkinliklerin Eğitsel Değeri

Ders dışı etkinliklerin amaçları onun eğitsel değeri ile ilgilidir. Yukardaki amaçların her biri, eğitsel bir değer taşır. Onların gerçekleşmesi, eğitsel değeri ortaya kor.

Ders dışı etkinliklerin değeri eğitimcilerce üç noktada toplanır : (1) Klâsik, yani donmuş eğitim programlarının yetersizliğini gidermek, (2) Öğrencilerin bedensel ve ruhsal gereksinmelerini, yaşamsal sorunlar üzerinde, yaparak ve yaşayarak öğretmek, (3) Öğrencilerin kişiliklerini geliştirerek, onların kendi kendilerini ifade etmelerine, (gerçekleştirmelerine) sorumluluk ve önderlik gibi iyi niteliklerini geliştirmelerine fırsat vermek ve boş zamanlarını iyi geçirmelerini sağlamak. (1)

Bu konuda Dr. L. V. Koos da eğitim kitapları üzerinde bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmacı, 40 kadar meslekî kitabı inceledikten sonra, sap-

tadığı değerleri önem sırasına koymuştur. Saptarıan 25 değerin önemi sırası şöyledir: (1) Çocuğu, uygar ve toplumsal ilişkiler için hazırlama, (2) Çocuğun ergenlik dönemini tanıma, (3) Çocuğun toplumsallaşmasını sağlama, (4) Çocuğun önderlik yapabilme yeteneklerini geliştirme, (5) Okulda sağlam bir disiplin sağlama ve iyi bir hava yaratma, (6) Çocuğun başkaları ile iyi bir işbirliği yapabilmesini sağlama, (7) Küme çalışmaları yoluyla okulda toplumsal yaşamla ilgili yaşantılar kazandırma, (8) Demokratik yaşamın gerektirdiği iyi bir yurttaşlık niteliklerini kazandırma, (9) Çocuğun eğlence ve güzelliklerle ilgili toplantılara katılmasını sağlama, (10) Çocuğa, ahlâkî yaşama yollarını öğretme, (11) Çocuğa sağlığını korumayı öğretme, (12) Çocuğun ilgi ve tutkularını tanıma, (13) Çocuğun iyi bir öğrenci olmasını sağlama, (14) Çocuğun düşünme yeteneğini geliştirme, (15) Çocuğun okul ile çevre arasındaki bağı kurabilmesine yardım etme, (16) Çocuğun öğrenim yaşamına yapıcı etkilerde bulunma; (17) Çocuğun yeti ve yeteneklerini tanımaya yardımcı olma, (18) Çocuğun fazla enerjisini boşaltmaya yardım etme, (19) Okulda daha uzun süre kalmayı sağlama, (20) Çocuğu iş yaşamına hazırlama, (21) Çocuğu mesleğe hazırlama, (22) Değerli bir aile üyesi olmaya hazırlama, (23) Değerli dostluklar kurma imkânları sağlama, (24) Parlamenter yöntemlerle çalışmayı öğretme, (25) Çalışma yollarını kavratma. (2)

XX. yüzyılda okullara ders dışı etkinlikler girdiği zamanlarda, özellikle okulda kendi kendini yönetim ilkesinin uygulanması ile, toplumlarada demokratik hareketlerin etkisi ile «parlamenter yöntemlerle çalışmayı öğretme» en önde gelen amaçlar ve değerler arasında idi. Görüldüğü üzere, bu araştırmada, böyle bir değer, sonlarda yer almaya başlamıştır. Çocuğun toplumsallaşması ve sağlıklı bir kişiliğin gelişmesi ve yurttaşlık eğitimi kazanması, başlarda yer almaktadır.

Ders dışı etkinlikler konusunda başka araştırmalar da yapılmıştır. Bunların hepsinde de yukardakilere benzer sonuçlar alınmıştır. Ruh hekimi Sidney K. Smith, ders dışı etkinliklerin en önemli değerinin çocuğun ruh sağlığını düzeltici etkiler yaptığını ortaya koymuştur. Bu eğitimci, incelediği 300 kişiden 199'unun (2/3 kadarının) okulda ders dışı etkinliklere hiç katılmamış olduğunu saptamıştır. Yalnız bu bile, ders dışı etkinliklerin önemini ve değerini ortaya koymaya yeter. Buradan, ders dışı etkinliklerin, kişiyi, ruh hastalıklarına karşı «koruyucu» bir etki yaptığı sonucunu çıkarabiliriz. Zaten iş ve meşguliyet, bugün ruh hastalıklarını iyileştiren çağdaş bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Çağdaş eğitimde önemli olan, kişinin, kendi eğitiminde kendisinin rol almasıdır. Eğitim, dıştan içe doğru yapılan bir etki değil, içten dışa

doğru yapılan bir etkidir. Eski eğitim bunun zıddı idi. Eskiden eğitim, çocuğun isteği dışında cereyan ederdi. Bugün bu değişmiştir. Ders dışı etkinlikler, çocuğun düşünmesine, karar vermesine, bir işi yapmasına ve sonuçlandırmasına imkân vermektedir. Bu da eğitimin kendisidir. Ders dışı etkinlikler, çok kez, kişinin kendisine değil, başkalarına yöneliktir. Çalışmalar, başkalarına yardım etme isteği ile yapılır : Okulda bir gazete çıkarmak, bir temsil vermek, sağlık hizmetinde bulunmak gibi. Bu ve benzeri hareketler, başkalarından emir alınarak yapılamaz. Bunun için, kişide, sürekli bir ilgi, istek ve irade bulunmalıdır. Bunu da sağlayacak olan kişinin kendi iradesidir. Eğitimci R. Dottrens'in dediği gibi, «Bir demokratik devlette, kadın olsun, erkek olsun, yurttaşlar, görevlerini yüklenenecek bir duyguya sahip olurlar ve bütün kuvvetlerini başkalarının iyiliğine sarfederlerse, işte ancak o zaman demokratik bir devlet gelişebilir.» (3)

Aynı yazar bu konuda şöyle düşünüyor : «...Ancak, karşılıklı olarak demokratik olan yurttaşları, gelecekteki ödev ve sorumluluklarına hazırlayan eğitim sayesinde demokrasiyi korumak ve geliştirmek mümkün olacaktır.» (4)

Demokratik bir eğitimde çocuk, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarını bizzat yaşayarak öğrenebilir; fakat, E. G. Lindeman'ın dediği gibi, bu tam anlamı ile gerçekleşemez, fakat, bu, bir ideal olabilir. «İdealin rolü gerçekleşmek değil, yaşamımıza yön vermektir; yön vermede bir ilke olmaktır. Amacımız özgürlük ise, özgürlük veren yaşantılara yönelmeliyiz. Demokrasi idealini kabul etmek, kişinin, nefisini sürekli bir biçimde disiplin altında tutmak demektir.» (5)

Kısaca, okulda okutulan dersler, öğrencilerin eğitimi için, her şeyi içermeyebilir. Bunları, yine eğitimin amaçları doğrultusunda geliştirecek olan ders dışı etkinliklerdir. Bu nedenle, ders dışı etkinliklere, derslere verilen önem kadar, önem vermek zorundayız. Çünkü, ders dışı etkinlikler akademik, pratik ve yaşamsal bir değere sahiptir. Derslere bağlı olma zorunluğu yoktur. İş, çalışma, yaparak ve yaşayarak öğrenme, ders dışı etkinliklerin özünü teşkil etmesi bakımından, ayrıca, eğitimin istediği yönde, doğal bir çalışmaya fırsat verir. Bu da ayrıca eğitsel bir değer taşır.